

Каганов Ю. О. Православное и католическое измерения антикоммунистического движения в Украине и Центрально-Восточной Европе (вт. пол. 80-х гг. XX в.)

Статья посвящена компаративному анализу роли религиозного фактора в оппозиционном движении в Украине и странах Центрально-Восточной Европы во второй половине 80-х гг. XX в. В сравнительном ключе рассматривается специфика положения церкви в Украине, Польше, Чехословакии, Венгрии, Румынии и Болгарии в контексте отношения к ней советской власти в послевоенный период. Проанализированы социокультурные и политические факторы, влияющие на участие церкви в оппозиционном движении. На основе материалов неформальной прессы акцентируется внимание на связи "перестройки" и активизации религиозной жизни в Украине. Отмечается различие роли православной и католической религий в процессе сохранения национальной идентичности.

Ключевые слова: религиозный фактор, православие, католицизм, оппозиционное движение, Украина, Центрально-Восточная Европа, "перестройка".

Kaganov Yu. O. Orthodox and Catholic measurements of anti-communist movement in Ukraine and Central and Eastern Europe (the second half of the 1980s)

The scope of the article is a comparative analysis of the role of the religious aspect in the opposition movement in Ukraine and Central and Eastern European countries during the second half of 1980s. A specific nature of the Churches status in Ukraine, Poland, Czechoslovakia, Hungary, Romania, and Bulgaria is discussed on a comparative basis in the context of the Soviet authority's stance on the Church during the post-war period. Sociocultural and political factors that had impact on the Churches part in the opposition movement are analyzed. The attention is focused on a linkage between "perestroika" and intensification of religious life in Ukraine based on materials taken from informal print press. Distinctions between roles of Orthodoxy and Catholicism in the process of preservation of national identity are emphasized.

Key words: religious factor, Orthodoxy, Catholicism, oppositional movement, Ukraine, Central and Eastern Europe, "perestroika".

УДК 271.4-636-67(477)“1988/1991”

Т. Т. Бублик

ВІДРОДЖЕННЯ УГКЦ (1988–1991): ПРОБЛЕМАТИКА МІЖКОНФЕСІЙНИХ ПРОТИСТОЯНЬ

У статті обговорюється один з аспектів проблеми легалізації Української Греко-Католицької Церкви. Автор описує взаємовідносини греко-католиків та представників інших Церков (РПЦ, УПЦ, УАПЦ та РКЦ) у 1988-1991 рр., а також аналізує головні вектори міжконфесійного протистояння та їх вплив на процес виходу УГКЦ з підпільних умов існування.

Ключові слова: греко-католики, легалізація, міжконфесійний конфлікт.

Українська Греко-Католицька Церква, переживши кілька десятиліть переслідувань і існування в «катакомбах» після неканонічного т. зв. Львівського собору 1946 р., наприкінці 1980-х рр. зуміла на цілий світ заявити про свої права на легальне існування. Однак «вихід з підпілля» супроводжувався ростом міжконфесійного протистояння традиційних Церков у Західній Україні. Тому метою цієї статті є проаналізувати головні вектори конфлікту на релігійному ґрунті в 1988-1991 рр. (буде розглянуто стосунки УГКЦ з православними Церквами та римо-католиками) та його вплив на легалізацію УГКЦ.

Питання релігійних конфліктів у Західній Україні розглядається чи принаймні згадується практично кожним дослідником, який вивчає період розвалу Радянського Союзу. Зокрема, проблематику міжконфесійних взаємин 1980-1990-х рр. розглядали вітчизняні та іноземні дослідники, як історики так і релігієзнавці, А. Арістова, В. Бондаренко, М. Бордо, Б. Боцюрків, В. Єленський, А. Колодний, В. Пащенко, О. Турій, А. Юраш та ін.

Актуальність дослідження взаємин між Церквами лежить у площині не лише релігійно-церковного життя Західної України наприкінці 1980-х – напочатку 1990-х рр., але також до сьогодення охоплює сферу суспільно-політичних відносин, процес державотворення і, що найголовніше, міжцерковних стосунків. Слід зауважити, що саме з огляду на тогочасні події, представники вищого духовенства Російської Православної Церкви та Української Православної Церкви (в підпорядкуванні Московського патріархату) до сих пір звинувачують греко-католиків у «розгромі» трьох православних єпархій, насильстві, недопуску «великої кількості» православних до храмів і відмовляються відроджувати повноцінний єкуменічний діалог з Ватиканом, поки не буде вирішене «уніатське питання» [1]. А тому подібні підходи у питаннях взаємин між Церквами змушують науковців різних національностей і конфесій досліджувати та давати свій аналіз та можливі способи розв'язання проблеми міжконфесійного напруження в умовах вже XXI ст.

РПЦ

Процес легалізації УГКЦ відбувався не лише в площині стосунків з державою, але й безпосередньо стосувався інших християнських Церков, зокрема РПЦ, яка вважала Західну Україну своєю «канонічною територією». Слід зауважити, що саме цей регіон (включно із Закарпаттям) протягом радянського періоду мав найбільш «непропорційно високу питому вагу» православних громад як в українському, так і у загальносоюзному масштабах (27% у всесоюзному і 46% в українському масштабах) [2, с.88; 3, с.53]. Стосунки між РПЦ і УГКЦ, котра від 1946 р. офіційно не існувала, протягом усього радянського періоду були неприязні, оскільки православне духовенство активно співпрацювало з органами радянської влади у процесі «ліквідації унії» і пізніше активно поборювало її у підпіллі. Особливо напружені стосунки склалися між обома Церквами у момент активізації руху греко-католиків за легалізацію УГКЦ. Експерт-релігієзнавець В. Бондаренко серед причин ескалації міжконфесійного конфлікту на початку 1990-х рр. виділив наступні:

– Ієрархи РПЦ, а насамперед митрополит Київський Філарет (Денисенко), офіційно відстоювали тезу про «історичний крах унії» та наполягали на тому, що УГКЦ в СРСР взагалі не існує [4, с.21; 5, с.28]. Відверте небажання визнати право греко-католиків на свободу віросповідання з боку РПЦ спричинило незадоволення, а згодом і нагнітання напруженості в суспільстві Західної України.

– Кроки радянської влади щодо масової реєстрації громад РПЦ у регіоні в 1988-1989 рр. як протидії «уніатам» (протягом цих двох років тільки на Львівщині було зареєстровано 751 православну громаду [6, с.23], а назагал із 2,1 тис. зареєстрованих релігійних громад у тих роках близько 1,6 тис. припадало на Галичину [7, с.461]) не задовольнили релігійних потреб населення, а лише викликали незадоволення її діями і протегованої нею Церкви та спровокували сутички між вірними за храми, оскільки, наприклад, у Львівській області наприкінці 1989 р. на офіційно зареєстрованих 1394 громад РПЦ було 1464 культурних споруд [8, с.139]. І тому опісля офіційного дозволу на реєстрацію громад УГКЦ (листопад 1989 р.) при бажанні греко-католиків реєструвати свої громади й отримувати у користування культові споруди виникали непорозуміння, особливо, якщо у громаді не було єдності щодо конфесійної приналежності [9, с.2]. Думку про «вину» влади у Києві у ескалації міжконфесійного конфлікту підтримав також Віктор Єленський, акцентуючи увагу на негативній позиції першого секретаря Компартії України Володимира Щербицького в «уніатському питанні» всупереч суспільній думці, міжнародній підтримці, державному праву і пропозиціям партфункціонерів на місцях. Така консервативна позиція, особливо у церковно-релігійних питаннях, головного партійного керівника в Києві суттєво посприяла радикалізації настроїв населення Західної України [2, с.88].

– Також важливою передумовою для ескалації конфлікту став різний підхід у розумінні національно-політичного вектору розвитку України. Греко-католики протягом 1980-х рр. стали складовою частиною руху боротьби за незалежність, а РПЦ для багатьох вірних, особливо в Західній Україні, була представником правлячого радянського режиму [10, с.354-355].

Оскільки РПЦ, слідом за радянською державою, не визнавала УГКЦ як помісну Церкву та її ієрархічну структуру, Московська патріархія намагалася вирішити проблеми, пов'язані з легалізацією греко-католиків у процесі дипломатичних і екуменічних переговорів із Римським Апостольським престолом. І якщо раніше РПЦ заперечувала саме існування катакомбної Церкви, а значить і проблем, пов'язаних з нею, то наприкінці 1980-х рр. розмова про «уніатів» перейшла в конструктивне русло. Так, на зустрічі 25 серпня 1989 р. у Ватикані патріарх Пімен (Ізвєков) через своїх посланців запропонував папі Римському Івану Павлу II наступний розв'язок греко-католицького питання: вірні, які наполягали на єдності з Римом, мали б прилучитися до Римо-Католицької Церкви, а ті, для яких важливішим був східний обряд – залишитися в РПЦ [11, с.163]. Папа не прийняв цієї формули, а запропонував власний варіант: УГКЦ повинна отримати легальний статус, а практичні (тобто майнові) моменти вирішували б радянський уряд, Московська патріархія і Ватикан у т. зв. «тіснішому екуменічному діалозі» [12, с.317]. Вже після переходу громади Преображення Господнього у Львові (29 жовтня 1989 р.) в юрисдикцію єпископату УГКЦ архієпископ Кирил (Гундяєв), голова Відділу зовнішніх відносин Московської патріархії, чітко й однозначно окреслив бажання православної сторони вирішувати справу відродження УГКЦ в процесі міжконфесійних діалогів з Ватиканом [13, с.14]. Таким чином, РПЦ намагалася перевести вирішення «уніатського питання» у дипломатичну сферу, де вона мала кращий досвід і могутніші важелі впливу, оскільки дуже швидко втрачала свої позиції у суспільстві Західної України, котре, без сумніву, відіграло головну роль у відродженні УГКЦ.

Проте греко-католики, не заперечуючи можливості таких міжконфесійних діалогів, ставили свої передумови. Так, місцєблуститель Глави УГКЦ в Україні архієпископ Володимир Стернюк пропонував, що першим кроком у примиренні між двома Церквами мав би бути акт покаяння з боку проводу Московського патріархату. Він, негативно характеризуючи роль РПЦ в релігійному житті Галичини й Закарпаття, підкреслював її основну провину – співпрацю з радянською владою у знищенні й переслідуванні греко-католиків, а також наголошував на незаконності володіння колишніми храмами УГКЦ [14, с.123-124]. З іншого боку, єпископат УГКЦ, зважаючи на сильну заполітизованість процесу виходу Церкви з катакомб, великий вплив мирянства і політиків на церковне життя [15, с.169], не міг ефективно впливати на всіх своїх вірних у конфліктних ситуаціях.

Особливе загострення міжцерковного конфлікту відбулося тоді, коли парафія храму Преображення Господнього у Львові, а згодом і велика кількість громад РПЦ у Західній Україні перейшли в юрисдикцію

єпископату УГКЦ. Речники РПЦ, через мас-медіа звинувачуючи греко-католиків у свавіллі та насильстві, намагалися представити їх як групу екстремістів і дискредитувати УГКЦ в очах радянської та світової громадськості. Яскравим прикладом такого «очорнення» могла послужити різдвяна радіо-проповідь одного з найвизначніших церковних лідерів Заходу православного митрополита у Великій Британії Антонія (Блума), в якій він поряд з різдвяними побажаннями не забув згадати про греко-католиків і звинуватити їх у насильстві [16, с.183]. Виконком Ленінського району Ради народних депутатів м. Львова засудив дії греко-католиків і звинуватив у захопленні культової споруди і в «нарушенні етики по отношению к Русской Православной Церкви» [17, с.4]. Але журналісти із Заходу, свідки цієї події (наприклад, представники французької газети *Le Figaro*), заперечили будь-які акти насилля [18, с.4]. Хвиля взаємних звинувачень та непорозумінь аж ніяк не сприяли нормалізації ситуації в Західній Україні.

Патріарх Пімен апелював до державної влади [19, с.8], Священний Синод РПЦ звертався до папи Римського [20, с.511], щоб ті вплинули на греко-католиків, зупинивши «насильство» з їхнього боку, та примусили повернути православним «захоплені» храми. Не відбулося покращення стосунків між Церквами в процесі міжконфесійних зустрічей за участі ватиканських та московських представників (у січні-березні 1990 р.). Після невдалих переговорів, відповідальність за їх зрив, а навіть неможливість ведення екуменічних діалогів у майбутньому між РПЦ та Католицькою Церквою, була покладена цілковито на греко-католиків [21; 10, с.363-364].

Ставлення РПЦ до справи УГКЦ не змінилося з вибором нового предстоятеля РПЦ Алексія (Рідігера), що навіть відбувалося в «прискореному темпі» [22, с.6], тим самим порушуючи православний канон про вибори нового патріарха після сорока днів від смерті попередника (патріарх Пімен помер 3 травня 1990 р., а вибір Алексія II відбувся 7 червня 1990 р.). Так у справі архикатедрального собору Св. Юра у Львові православний єпископ Андрій (Горак) у Москві на прес-конференції знову звинуватив греко-католиків у насильстві і захопленні, хоча сам храм ще з січня 1990 р. був закритий нібито на ремонт, а львівська влада своїми розпорядженнями тричі передавала його у володіння УГКЦ [23, с.8]. Очевидно, закостенілість позиції офіційних представників Московського патріархату щодо питання «уніатів» пояснюється не лише якимись догматичними чи еклезіальними принципами, але й церковно-політичними та економічними інтересами, так як втрата парафій Західної України означала й зменшення впливу, престижу та значної частини фінансових надходжень від пожертв вірних.

Щоб нейтралізувати негативне сприйняття Московського патріархату (особливо в Західній Україні) як «російської Церкви», РПЦ на Архиєрейському Соборі 30-31 січня 1990 р. надала Українському екзархату нову назву – «Українська Православна Церква» з відповідним розширенням прав (наприклад, власний Синод та фінансову незалежність). Проте ця подія була радше «запізнілою» реакцією на піднесення національного руху та автокефальні прояви українського православного духовенства [24, с.423]. Однак, зважаючи на цілковиту канонічну та ідеологічну залежність УПЦ від Московського патріархату, її ставлення до УГКЦ було ідентичним.

З огляду на небажання ієрархів РПЦ та УПЦ (МП) визнати власні помилки щодо УГКЦ у минулому та відмову виправити їх і у такий спосіб уникнути конфлікту, греко-католики почали вимагати від державної влади одностороннього, тобто без втручань Московського патріархату, вирішення їхніх вимог [25].

УАПЦ

У другій половині 1989 р. в Західній Україні відновила своє існування Українська Автокефальна Православна Церква, яка в історичному сенсі була новим явищем для регіону, і в тогочасних умовах стала, поруч з РПЦ, другою опозиційною силою до УГКЦ. Першою парафією, котра оголосила «автокефалію» 19 серпня 1989 р., була церква св. апостолів Петра і Павла у Львові під проводом о. Володимира Яреми. Греко-католицька ієрархія в особі патріарха Мирослава Івана Любачівського привітала відродження Автокефальної Церкви, проте застерігала проти «експансіоністських тенденцій» та вказувала на «територіальний парадокс» відродження УАПЦ у «католицькій» Галичині [26, с.12]. Архиепископ Володимир Стернюк у своєму пастирському посланні від 26 листопада 1989 р. закликав греко-католиків до зрозуміння «свого становища» супроти «нових Церков», маючи на увазі УАПЦ [27, арк.65-66].

Незважаючи на популярність руху за відродження УГКЦ в Західній Україні, ідея автокефалії українського православ'я також знайшла чимало прихильників. Серед причин її успіху можна вказати наступні:

– На думку архієпископа Володимира Стернюка, використавши національно-патріотичні почуття українців Галичини, ідеологи УАПЦ підкреслювали пріоритет «своєї» Церкви, незалежної від Москви та Риму [14, с.125; 28, с.17]. Це особливо приваблювало інтелігенцію, яка здебільшого була «позаконфесійна», і тому ідея «незалежної» Церкви притягувала більше, ніж католицької, тобто вселенської [29]. Б. Боцюрків зазначив, що «змагання за національну самостійність надає особливого сенсу незалежній Церкві» [30, с.17], а для тогочасної боротьби за державну незалежність церковна автокефалія набувала значення вагомої підпори. Так згідно статистичних даних на 1 січня 1991 р. було офіційно зареєстровано 811 громад УАПЦ (УГКЦ – 1912 громад), які переважно знаходилися у трьох західноукраїнських областях (Івано-Франківська, Львівська та Тернопільська) [3, с.53].

– На думку греко-католицького мирянського активіста Івана Гречка, до популярності УАПЦ в національно-демократичних колах Західної України сприяли «якісь несмілі, непослідовні вислови

Римської курії на захист прав УГКЦ», а особливо «закулісні розмови» Ватикану і Московського патріархату. Також розбіжності між українськими діаспорними єпископами приводили до послаблення боротьби за легалізацію та реабілітацію Церкви в Україні [31].

– Серед греко-католиків була поширена думка про те, що відродження УАПЦ в Галичині зініціювали партійні органи з метою протиставити її УГКЦ. Наприклад, лідер Комітету захисту Української Католицької Церкви Іван Гель однозначно вбачав у цьому процесі «руки» радянських спецслужб, які ще від початку 1989 р. готували диверсію з відродженням опозиційної (до УГКЦ) церковної структури [32, с.78]. З огляду на владну підтримку деякі священники РПЦ почали сприяти автокефалії, щоб бодай таким чином зберегти у посіданні свої парафії [30, с.17].

– До причин успіху УАПЦ, на думку о. Андрія Чировського, можна зарахувати те, що не всі представники РПЦ, які наважувалися покинути «російську» Церкву (чи з власних переконань, чи під тиском громади), бажали приєднатися до греко-католиків, а ідея «національної» православної автокефалії була для них єдиною альтернативою [33, с.10-11].

З іншого боку, представники УАПЦ, зокрема архієпископ Йоан (Боднарчук) і о. Володимир Ярема, бачили у греко-католицизмі «зраду української ідеї», твердили, що реставрація католицизму створить великі проблеми у Галичині і буде на користь «ворогам держави». Також греко-католиків було представлено як «зорієнтованих на Польщу» людей, де у той час нібито активізувався рух на приєднання Галичини до Польщі. А тому, частково повторюючи своїх опонентів з РПЦ, ідеологи автокефалії вважали підпорядкованість Римському Апостольському престолові як таку, що «немає ніякого історичного і морального обґрунтування» [34, с.16-17].

У кожному разі успішний розвиток УАПЦ в Галичині суттєво ускладнив процес легалізації УГКЦ, виправлення заподіяних їй кривд, реституції майнових прав тощо, а також призвів до ще більшого загострення «міжконфесійних конфліктів» за храми в 1990-1991 рр.

РКЦ

Протягом підпільного періоду греко-католики підтримували особливо тісні контакти з римо-католиками. Римо-католицьке духовенство надавало матеріальну допомогу підпільним священникам та проводило душпастирську опіку над вірними УГКЦ, які не бажали відвідувати православні храми. Остання обставина у 1989-1990 рр. стала причиною відчутних втрат для самої РКЦ в Галичині, оскільки після виходу УГКЦ з підпілля та реєстрації греко-католицьких парафій значна кількість вірних-католиків повернулася до них. Це породило навіть негативні відгуки про відродження греко-католиків серед римо-католицького клиру. Так, на зустрічі представників міської львівської влади із представниками православного і католицького духовенства щодо легалізації УГКЦ о. Рафал Керницький, адміністратор римо-католицького кафедрального храму у Львові, запротестував проти цього. Такий факт викликав обурення з боку греко-католиків, яке висловив архієпископ Володимир Стернюк у зверненні до «польських отців Римо-Католицької Церкви у Львові» з вимогою пояснити їх поставу [35, с.15].

Протягом 1990-1991 рр. спостерігалось певне напруження у відносинах між двома Католицькими Церквами. Важливими ідейними опорами певного «непорозуміння» були підозри деяких греко-католиків (як мирян так і духовенства), що Ватикан бажав вирішити справу єдності Церков, а саме з РПЦ, коштом УГКЦ [36, с.12]. Також в Україні в середовищі духовенства і вірних набували популярності думки про «автокефалію» УГКЦ через надання їй патріаршого статусу (і це було самозрозумілим з точки зору популярних тоді ідей «незалежної Церкви») [37, с.26]. З іншого боку, римо-католицькі очільники радо вітали відродження УГКЦ, але вносили пересторогу стосовно надмірної «політизації» руху за легалізацію та «мирянізації» у справах керівництва Церквою в Україні [15, с.169].

Слід зауважити, що ці протистояння були радше «рафінованими дискусіями» в площині ідей, а на практиці греко-католики чітко визнавали свою єдність з Римським Престолом.

Однак конфлікт між двома Католицькими Церквами все ж мав місце у суспільному житті Західної України. І він був пов'язаний з непорозуміннями між поляками та українцями, перенесеними на церковний ґрунт. Так можна пригадати найбільш гучні справи, а саме справу кафедрального собору в Перемишлі, оскільки польська сторона, в особі Чину кармелітів босих, відмовлялася повернути УГКЦ цю церковну споруду, котра, після того як єпископ Іван Мартиняк 16 січня 1991 р. офіційно був призначений папою Римським ординарієм відновленої Перемишльської єпархії, була передана греко-католикам [38, с.366]. Також призначення римо-католицького архієпископа Мар'яна Яворського до Львова, який мав би юрисдикційно підпорядковуватися польському примасові, викликали певне нерозуміння з боку греко-католиків, а львівська влада побачила у проголошенні архієпископом Львівським польського громадянина порушення національного суверенітету України [39; 40, с.4]. Також між греко-католиками і римо-католиками виникали конфлікти у питанні володіння храмами, оскільки до 1945 р. РКЦ в Галичині володіла великою кількістю костелів, а в період виходу УГКЦ з підпілля влада, зважаючи на нестачу культових споруд, почала передавати їх у користування представникам інших конфесій (переважно греко-католикам). Однак суперечки «за храми» не набули надто великого розголосу і поширення, як у випадку православних Церков, оскільки в Західній Україні чисельність польського населення порівняно з першою половиною ХХ ст. стала значно меншою. Тому заснування нових громад РКЦ не обмежувалося західноукраїнським регіоном (на 1 січня

1991 р. офіційно зареєстровано 313 громад, з яких чимало знаходилося у Центральній Україні та Закарпатті [3, с.56]. Хоча окремі непорозуміння щодо права на користування культовими спорудами мали місце і стосувалися вони переважно історично важливих церков, як наприклад, колишнього костелу св. Єлисавети у Львові (сьогодні – греко-католицький храм св. Ольги і Єлисавети) [41].

Однак, здебільшого протистояння між РКЦ і УГКЦ мало швидше національне забарвлення і відкликалося до «народної пам'яті» міжвоєнних українсько-польських антагонізмів.

Предстоятель УГКЦ в Україні архієпископ Володимир Стернюк у своїх діях намагався не нагнітати ситуації, а тому інколи йшов на «жертви» зі свого боку. Серж Келегер, архимандрит з Канади, який неодноразово приїжджав у цей час у Львів, твердить, що архієпископ Володимир ще в середині жовтня 1989 р. відмовився від пропозиції голови Львівського міськвиконкому Богдана Котика віддати греко-католикам церкву латинського монастиря Кармелітів у Львові з огляду на небажання входити у можливі суперечки з римо-католиками [15, с.145]. Але, з іншого боку, в архіві архієпископа також є цікавий лист (березень 1990 р.) адресований до примаса Польщі Йосифа Глемпа, в якому владика Володимир просить його і польських римо-католицьких єпископів не приїжджати до Львова на зустріч патріарха Мирослава Івана Любачівського (30 березня 1991 р.) з огляду на:

- несприятливу політичну і соціальну ситуацію;
- поширення опонентами УГКЦ підозр серед громадськості про підпорядкованість греко-католицької ієрархії латинській, що є «етапом» до латинізації;
- відродження ідей про зміну кордонів до «довоєнного» зразка чи полонізацію Галичини;
- антиукраїнські настрої в польському суспільстві, котрі виявилися під час «інтронізації» єпископа Івана Мартиняка в Перемишлі, а тому архієпископ Володимир не бажав проведення відповідних акцій з боку українців [42].

Однак, зважаючи на позитивний досвід співпраці в час підпілля та допомогу цілої Католицької Церкви греко-католикам, ці суперечності не набули такого поширення, як з православними Церквами, і мали радше локальне значення або були на той час певною реінкарнацією міжнародного протистояння першої половини ХХ ст.

Відродження УГКЦ в 1988-1991 рр. проходило у перманентній боротьбі з радянською владою за легалізацію Церкви і право реєструвати греко-католицькі громади, а також за проведення процесу т. зв. «історичної справедливості» у моральному та матеріальному плані. Однак, на жаль, вихід греко-католиків з підпільних умов існування стосувався не лише державних структур, але й інших традиційних Церков (РПЦ, УАПЦ та РКЦ) присутніх у західноукраїнському регіоні.

Представники УГКЦ зіштовхнулися з інтересами РПЦ у Західній Україні, оскільки саме ця Церква, завдяки допомозі радянської влади, займала велику кількість колишніх греко-католицьких храмів. Така ситуація очевидно не сприяла ефективному виходу Церкви з катакомб та налагодженню її інфраструктури, а навпаки – ставила значні перешкоди легалізації. Незважаючи на бажання великої кількості вірних та духовенства (як і підпільного так і православного) реєструвати саме греко-католицькі громади, частина православних представників не бажала змінювати своєї конфесійної приналежності, що приводило до протистояння у парафіях. Цей міжконфесійний локальний конфлікт 1988-1991 рр., який базувався переважно на суперечках щодо права користування храмами і національно-політичній ідентичності вірних цих Церков, практично одразу перестав бути регіональним і вплинув, і навіть впливає до сих пір, зокрема, на екуменічні діалоги Московського патріархату і Римського престолу. З іншого боку, відроджена на хвилі українського національного руху в Галичині УАПЦ стала конкурентом греко-католиків. І це протистояння полягало не лише у питанні користування храмами, але також стосувалося справи національного самовизначення та популярної ідеї незалежної Церкви. Ідеологи автокефалії намагалися представити УАПЦ як «свою» Церкву, на противагу іншим – РПЦ і УГКЦ, які мають центри поза Україною, трактували, зокрема, греко-католиків у цей час як «зрадників» національної справи. Ті у відповідь підозрювали, що «українська автокефалія» – черговий антиуніатський проект спецслужб Радянського Союзу. І насамкінець, найбільш болючим було протистояння між двома Католицькими Церквами в Україні, яке, однак, не мало забарвлення міжконфесійного конфлікту, а, за твердженням дослідника Олега Турія, було радше «стратегічною конкуренцією» двох місцевих Церков з різними обрядовими традиціями [43, с.42]. Отже, вихід УГКЦ з підпілля з точки зору міжконфесійних взаємин збував ескалацію багатовекторного конфлікту між Церквами, який, як було представлено, мав різноманітне підґрунтя.

Джерела та література

1. Встреча председателя ОВЦС архиепископа Волоколамского Илариона с журналистами, 12 января 2010 года в Отделе внешних церковных связей Московского Патриархата // Официальный сайт Отдела внешних церковных сношений РПЦ. – Режим доступа: <http://www.mospat.ru/ru/2010/01/12/news11445>.
2. Єленський В.Є. Релігія після комунізму. Релігійно-соціальні зміни в процесі трансформації центрально- і східноєвропейських суспільств: фокус на Україні / В.Є. Єленський. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2001. – 419 с.
3. Стоцький Я.В. Релігійна ситуація в Україні: проблеми і тенденції розвитку (1988-1998 рр.) / Я.В. Стоцький. – Тернопіль, 1999. – 120 с.

4. Денисенко Ф. Благословляючи єднання народів / Ф. Денисенко // Православний Вісник. – 1989. – №9. – С.20-22.
5. Денисенко Ф. За єдності могутність Вітчизни / Ф. Денисенко // Православний Вісник. – 1989. – №12. – С.28-29.
6. Боруцький С.Т. Держава. Церква. Людина. Державно-церковні та міжконфесійні відносини у дзеркалі сучасності 1992-2002 / С.Т. Боруцький. – Львів : Афіша, 2003. – 552 с.
7. Історія релігій в Україні: у 10 т. / А. Колодний. – К. : Український центр духовної літератури, 1996. – Т.4. Католицизм / за ред. П. Яроцького – К. : Світ знань, 2001. – 598 с.
8. Толерантність: сфера міжконфесійних відносин. Релігієзнавчий аналіз / Упорядник, автор передмови Л.О. Филипович. – Київ : ЦєРІС, 2004. – Вип.2. – 189 с.
9. Бондаренко В. Міжконфесійний конфлікт на Україні: витоки, стан і шляхи подолання / В. Бондаренко // Людина і світ – 1991. – №3. – С.2-5.
10. Русская Православная Церковь в советское время (1917-1991). Материалы и документы по истории отношений между государством и Церковью. в 2 т. / [сост. Г. Штриккер]. – Москва : Прополи, 1995. – Т.2. – 1995. – 464 с.
11. Wociurkiw B. Ukraiński Kościół katolicki w ZSSR za Gorbaczowa / B. Wociurkiw // Więź. – 1991. – №11-12. – С.150-171.
12. Вейгел Дж. Свидетель надежды: Иоанн Павел II. в 2 т. / Дж. Вейгел ; пер. з англ. Д. Вейгел. – Москва : АСТ, 2001. – Т.2. – 602 с.
13. Интервью архиепископа Кирилла (председатель Отдела внешних сношений Московской Патриархии) от 14 ноября 1989 г. // Журнал Московской Патриархии. – 1990. – №6. – С.14.
14. Дмитрух С. Життя як подвиг для Христа: curriculum vitae монаха редemptориста місцеблюстителю і правлячого архієрея Києво-Галицької митрополії Володимира Стерника / С. Дмитрух. – Львів : Свічадо, 2007. – 223 с.
15. Keleher S. Passion and Resurrection Greek Catholic Church in Soviet Ukraine 1939-1989 / S. Keleher. – L'viv : Stauroregion, 1993. – 300 с.
16. Bourdeaux V. Gorbachev, Glasnosts and the Gospel / V. Bourdeaux. – London-Sydney-Auckland : Hodder and Stoughton, 1990. – 226 с.
17. В Ленинском райисполкоме г. Львова // Львовская правда. – 1989. – 3 ноября. – С.4.
18. Ukrainian catholics in Lviv demand legalization of Church // Keston News Service. – 1989. – 30 листопада. – С.4.
19. Телеграмма Председателю Верховного Совета СССР М.С. Горбачеву. 31 января 1990 г. // Журнал Московской Патриархии. – 1990. – №5. – С.8.
20. Пащенко В.О. Греко-католики в Україні: від 40-х років ХХ століття до наших днів / В.О. Пащенко. – Полтава, 2002. – 616 с.
21. Васильева О. Проблемы прозелетизма в России конца ХХ века / О. Васильева // Исторический вестник. – 2000. – №9-10. – Режим доступу до журн.: <http://www/unia-vs.narod.ru/material/vasil.html>.
22. Перед Поместным Собором Русской Православной Церкви // Известия. – 1990. – 25 мая. – С.6.
23. Українці-католики відповідають закидам РПЦ // Патріархат. – 1990. – №10. – С.8.
24. Поспеловский Д.В. Русская Православная Церковь в ХХ веке / Д.В. Поспеловский. – Москва : Республика, 1995. – 511 с.
25. Заява Комітету захисту УКЦ та Львівської Крайової організації Руху від 7.11.1989 // Приватний архів Івана Гречка.
26. Заява Блаженнішого Мирослава Івана про відновлення Української Автокефальної Православної Церкви в Україні від 12.11.1989 // Вісті з Риму. – 1989. – №11. – С.12.
27. Державний архів Львівської області. – Ф.П-3. – Оп.62. – Спр.539.
28. Масендич А. Заради служінню Богові та порятунку людини / А. Масендич // Людина і світ. – 1991. – №10. – С.17.
29. Лист Івана Гречка до о. архимандрита Любомира Гузара від 6.09.1989 // Приватний архів Івана Гречка.
30. Боцюрків Б. Бажаю вам простувати обраним шляхом / Б. Боцюрків // Людина і світ. – 1991. – №12. – С.14-17.
31. Лист Івана Гречка до о. архимандрита Любомира Гузара від 6.09.1989 // Приватний архів Івана Гречка.
32. Інтерв'ю з Іваном Гелем, 21.10.2003, м. Львів. Інтерв'юєр: Т. Бублик // Архів Інституту історії Церкви. – Ф.1. – Оп.1. – Спр.Т-29.
33. Чировський А. Відродження УАПЦ і Католицька Галичина / А. Чировський // Патріархат. – 1990. – №2. – С.10-11.
34. Звернення Крайовій Раді РУХу, депутатам Верховної Ради СРСР та кандидатам у депутати до Верховної Ради УРСР // Патріархат. – 1990. – №10. – С.16-17.
35. Звернення владики Володимира Стернюка, правлячого митрополита, Львівського архієпископа до польських отців Римо-католицької Церкви у Львові // Патріархат. – 1989. – №11. – С.15.
36. Галів М. Ватиканська делегація у Москві і Синод МатірньоУкраїнської Католицької Церкви у Львові / М. Галів // Патріархат. – 1990. – №3. – С.11-14.
37. Лист о. Богдана Смука до редакції // Патріархат. – 1991. – №2. – С.26.
38. Stępień S. Kościół greckokatolicki w Polsce po II wojnie światowej I w czasach współczesnych (do roku 1998) / S. Stępień // Polska-Ukraina 1000 lat sąsiedztwa – Przemyśl, 1998. – №4. – С.339-373.

39. Лист голови Львівської обласної ради В. Чорновола до Генерального консула Польщі в Україні (пол. мова) // Приватний архів архієпископа Володимира Стернюка.
40. Церковний вісник. – 1991. – 17 січня. – С.4.
41. Фейган Дж., Щипков А. Униаты в сумерках: похоже, что на Западной Украине больше нет конфликта между греко-католиками и Московским Патриархатом / Дж. Фейган, А. Щипков // Независимая газета. – 2000. – 15 ноября. – Режим доступа: http://religion.ng.ru/facts/2000-11-15/1_uniat.html.
42. Лист архієпископа Володимира Стернюка до Його Еміненції Кардинала Йосифа Глемпа, Примаса Польського від 1.03.1990 (пол. мова) // Приватний архів архієпископа Володимира Стернюка.
43. Віра після атеїзму: релігійне життя в Україні в період демократичних перетворень і державної незалежності / М. Томка, О. Турій. – Львів : Видавництво УКУ, 2004. – 226 с.

Бублик Т.Т. Возрождение УГКЦ (1988-1991): проблематика межконфессиональных противостояний

В этой статье идет речь об одном из аспектов проблемы легализации Украинской Греко-Католической Церкви. Автор описывает взаимоотношения греко-католиков и представителей других Церквей (РПЦ, УПЦ, УАПЦ и РКЦ) в 1988-1991 годах, а также анализирует главные векторы межконфессионального противостояния и их влияние на процесс выхода УГКЦ из подпольных условий существования.

Ключевые слова: греко-католики, легализация, межконфессиональный конфликт.

Bublyk T. T. The revival of UGCC (1988-1991): the problem of interconfessional confrontation

In this article one aspect of the problem of the legalization of the Ukrainian Greek Catholic Church is discussed. The author describes relations between the Greek Catholics and the representatives of other Churches (ROC, UOC, UAOC and RCC) in 1988-1991 and also analyses principal vectors of the interconfessional confrontation and their influence over the process of UGCC' way out of its underground existence conditions.

Key words: Greek Catholics, legalization, interconfessional relation.